

Н. А. ЛЯШУК
(Сімферополь, Україна)

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ БАГАТОЗНАЧНОСТІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ

У статті окреслено механізми формування явища концептуальної багатозначності лінгвістичних термінів та проілюстровано їх на прикладах. Здійснено порівняльний аналіз дефініцій лінгвістичних термінів, засвідчених у лексикографічних джерелах та в метамовленні вітчизняних і зарубіжних лінгвістів.

Ключові слова: лінгвістичний термін, концептуальна багатозначність, метамовлення, словник.

Точність як ознака наукової мови тісно пов'язана з точністю терміноживання. Прискорений розвиток науки, підвищення її соціальної ролі і, як наслідок, колосальне зростання наукової інформації гостро поставили перед сучасною наукою проблему унормування та кодифікації термінології. Наука й виробництво постійно збільшують загальний обсяг термінології, вводячи до наукового обігу нові й нові терміни та номенклатурні знаки, що суттєво ускладнює наукове спілкування.

Пильна увага сучасної лінгвістики до проблем термінології — це природне прагнення науки підпорядкувати й зробити керованою стихію терміноживання. Адже лінгвістика — наука, покликана і здатна це зробити. Але чи все гаразд у термінології власне лінгвістики? На жаль, ні. Лінгвісти відчують гостру необхідність побудови чітких визначень термінів, створення струнких терміносистем. Такі терміни, як *знак*, *інформація*, *текст*, *стиль*, *мова*, зазначають мовознавці, не мають загальноприйнятого розуміння, використовуються в різних значеннях, і це, звичайно, ускладнює наукове спілкування [11, с. 138].

Концептуальна багатозначність термінів, а також їх поняттєва невизначеність може бути наслідком теоретичного невирішення проблеми, пояснююватися співіснуванням різних точок зору на той самий об'єкт, що часто трапляється в сучасній науці. Звичайно, це ускладнює наукове спілкування. Ще в 1988 р. Б. М. Головін наголошував: “Усунути подібну багатозначність чи невизначеність терміна може лише сама наука...” [11, с. 139]. На нашу думку, лише у ХХІ ст. з'явилася можливість вирішити цю проблему завдяки новому напрямку лінгвістики — *науковій лінгвоконцептології*, або *когнітивній термінології* (див. В. Л. Іващенко [24, с. 4]).

Проблеми сучасного термінознавства розглядаються в працях В. М. Лейчика [32], С. В. Гриньова [13], З. І. Комарової [27], В. Л. Іващенко [24], Л. В. Івіної [21], Л. О. Манерко [34], С. Л. Мішланової [36], В. Ф. Новодранової [38], В. Д. Табанакової [51] та ін., у яких із когнітивної точки зору проаналізовано метафоричне термінотворення, семантика терміноелементів та

термінологічних моделей, а також окремі аспекти впорядкування терміно-систем. Із когнітивних позицій проблема багатозначності тісно пов'язана із взаємодією мови, мислення й дійсності, тотожності й відмінності, симетрії та асиметрії. У зв'язку з цим дослідження явища *концептуальної багатозначності* з позицій сучасної антропоцентричної лінгвістики дозволить частково вирішити дискусійне питання “небажаної” багатозначності термінології в лінгвістичному дискурсі, а також виробити рекомендації щодо фахового, логічно обгрунтованого формулювання дефініцій лінгвістичних термінів у словниках.

Мета нашої статті — порівняти дефініції тих самих лінгвістичних термінів, зафіксовані в лексикографічних джерелах та засвідчені в метамовленні вітчизняних і зарубіжних мовознавців, розкрити зміст явища концептуальної багатозначності та з'ясувати причини його виникнення.

Насамперед зазначимо, що термін існує у двох сферах — фіксації та функціонування [33, с. 43]. Отже, термін живе у двох вимірах: статичному та динамічному. Термін у статистиці — це термін, зафіксований у словниках, довідниках, енциклопедіях. Терміни в динаміці — це терміни, що функціонують у текстах. У першому випадку термін усвідомлюється як вільний від різних контекстуальних впливів, обмежений морфологічною формою, як такий, що має чітку дефініцію, іншими словами, він не функціонує. У другому випадку він динамічний, тому що реалізує закладену в усіх мовних одиницях властивість варіативності, не обмежений морфологічною формою, інколи конотує в контексті, завдяки чому здебільшого не вимагає чіткої дефініції, тобто він функціонує. Відомий термінолог А. В. Лемов наголошує, що кількість праць, у яких досліджено терміни в тому вигляді, як їх зафіксовано у словниках, набагато більша за кількість досліджень, присвячених специфіці функціонування терміна в тексті [33, с. 33]. Основну увагу, вважає К. Д. Діброва, надано терміну у сфері фіксації, а сфера функціонування нерідко вважається несуттєвою [16, с. 61]. Але не враховувати сферу функціонування термінів неможливо, тому що це, на думку В. П. Даниленко, найбільш природне вживання термінології, це те основне джерело, де з'являються нові терміни, де вони набувають обгрунтування та право на життя [14, с. 41].

Саме у процесі функціонування, зауважує А. В. Лемов, виникають типові ситуації, що порушують симетрію мовного знака-терміна (виникнення синонімів, розвиток полісемії, омонімії), саме тут наукові термінологічно-поняттєві системи еволюціонують, а іноді й революціонують [33, с. 33]. Отже, окреслити систему понять певної науки, класифікувати, систематизувати термінологію, за спостереженнями дослідника, можливо лише, вивчаючи терміни в природному для них середовищі, тобто в наукових текстах, адже лише в процесі функціонування наукового терміна виявляється діалектика відношень між елементами його системи, які можуть перебувати у статистиці чи змінюватися [Там само, с. 33–34].

Для нашого дослідження особливо важливо розглянути динаміку поняття того чи того терміна. Адже динамічний стан поняття передбачає, за словами А. В. Лемова, нестійкість його змістових ознак, можливість кваліфікувати денотат за різними поглядами, наявність полісемії терміна, не-

чіткість його змісту, різноплановість дефініцій. Відтак у лінгвістичній термінології варіанти з динамікою поняття, в різноманітних комбінаціях зі станом експонента та денотата будуть переважати. Це пов'язано з тим, що наукове знання про сутність багатьох лінгвістичних реалій змінюється буквально на очах, не кажучи вже про різноманітне трактування властивостей цих реалій, що формує їх поняттєві характеристики [Там само, с. 34]. Лише термінологія у сфері функціонування відображає дійсний стан системи наукових понять, яка ґрунтується на певному світобаченні вченого і складає сутність наукової концепції. А концепція своєю чергою може належати певній лінгвістичній школі, певному напрямку чи навіть характеризувати погляди одного вченого. І цей оригінальний, концептуальний погляд на змістову організацію того чи того наукового терміна може відрізнитися від наукових концепцій інших учених-лінгвістів. Отже, явище концептуальної багатозначності лінгвістичного терміна (так само як і будь-якого іншого терміна в гуманітаристиці) необхідно досліджувати лише у сфері його функціонування в науковому тексті.

Це явище відзначається багатьма термінологами як об'єктивне і як непереборна ознака наукового терміна (див. праці М. Б. Гвішиані, Л. М. Алексєєвої, С. Л. Мішланової, І. С. Куликової, Д. В. Салміної) [9, с. 297; 1, с. 165; 30, с. 31], що дозволило Н. З. Котеловій наголосити на тому, що “варіативність розуміння терміна — явище не тільки поширене, але й більш поширене, ніж варіативність термінів”, і визнати думку про однозначність термінів “поширеною помилкою” [28, с. 36–37]. Ще радикальніша позиція Б. Ю. Городецького: “семантична нечіткість” терміна — його “природна ознака” [18]. О. С. Ахманова пов'язує це явище з розходженням метадіалектів і навіть ідіолектів (СЛТ, с. 4). В. П. Даниленко пише про протиріччя об'єктивного й суб'єктивного в термінології. Об'єктивне пов'язане з наявністю відповідного мовного явища, факту, процесу; “суб'єктивне, свідоме <...> привноситься дослідником, який визначає, уточнює межі змісту спеціального поняття, названого певним терміном” [15, с. 58]. Практично будь-який термін, на думку І. С. Куликової та Д. В. Салміної, якщо він позначає не конкретне явище мови, а передбачає узагальнення, абстракцію, отримує велику кількість різноманітних змістових наповнень. Ця принципова можливість терміна наповнюватися різним змістом відрізняє термін від загально-вживаного слова, значення якого обмежене узусом (нормою вживання в певному колективі) й реалізується в певних моделях контекстів, у певній сполучуваності. *Для терміна узуальною (метадіалектною) є концептуальна багатозначність* (курсив наш — Н. Л.) [30, с. 33–34].

Пор., наприклад, лексикографічну фіксацію терміна *лексема* та його функціонування в лінгвістичних працях.

Лексикографічна фіксація:

МФЕ: “одиниця лексичного рівня мови, слово в усій сукупності його лексичних значень та взаємопов'язаних форм” (МФЕ, с. 212) (одне значення);

ССЛТ: “словникова одиниця, що розглядається у всій сукупності своїх співвідносних і взаємозалежних один з одним форм і значень; слово як структурний елемент мови” (ССЛТ, с. 117) (одне значення);

ЛЕ: “абстрагована одиниця лексичного рівня системи мови в сукупності всіх лексико-семантичних варіантів, яка характеризується формально-граматичною й семантичною єдністю” (ЛЕ, с. 322) (одне значення);

СЛТ: “слово як структурний елемент мови, слово-тип (на відміну від слова-члена, тобто словесної одиниці, що виділяється у процесі мовлення”; “будь-яка одиниця семантичного рівня, семантичний зміст якої не можна вивести ні з її синтаксичної побудови, ні з семантики її складників” (СЛТ, с. 214) (два значення);

УМЕ: “слово як сукупність усіх його форм і значень, як структурний елемент мови — на відміну від слова в його конкретних реалізаціях (слово-формах, слововживаннях, ‘словозначеннях’ — окремих значеннях полісемічного слова)” (УМЕ, с. 322) (одне значення);

DLP: “термін, що використовується деякими лінгвістами для позначення мінімальної одиниці в семантичній системі мови” (DLP, с. 276) (одне значення);

DLTAL: “найменша одиниця в системі мови, яку можна виділити з-поміж інших подібних одиниць” (DLTAL, с. 303) (одне значення);

ELL: “в морфології — лексема як мовний знак, як будь-яка іменникова, дієслівна, прикметникова основа слова” (ELL (5), с. 57) (одне значення).

Ми бачимо, що в лексикографічних працях термін *лексема* здебільшого зафіксовано як однозначний, синонімічний до металексеми *слово*.

Тепер розглянемо функціонування цього терміна в лінгвістичних працях. Тут його досить часто використовують у значенні “одиниця плану вираження”, і тоді *слово* стає єдністю лексеми (форми) і значення (семеми). У такому сенсі термін використовується у працях В. Г. Гака, Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова, що пояснюється специфікою етнолінгвістичного та порівняльного підходів до слова. Наприклад, у висловленні “З перебігом часу *лексема* може змінюватися, а *семема* зберігатися і навпаки: за “Етимологічним словником української мови” (ЕТМС, (1), с. 52) *язьбука* → *азьбуки* → *азбука* — *лексема* змінилася фонетично, але *семема* залишилась тією самою”. Термін *лексема* тут використано в значенні, не зафіксованому в лексикографічних джерелах, однак такому, яким послуговуються історики мови або дослідники з порівняльного мовознавства [30, с. 31]. Пор. також визначення терміна *лексема* за працями російських, українських та іноземних мовознавців:

І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська: “слово, розглядане як одиниця словникового складу мови в сукупності його конкретних граматичних форм і пов’язаних із цими формами флексій, а також можливих конкретних значенневих варіантів. З цього погляду вона являє собою абстрактну двобічну одиницю словника, єдність форм і значень, притаманну тому самому слову в усіх його вживаннях. На тлі абстрактнішого поняття “слово” термін “лексема” уможливує розмежування парадигматичних властивостей слова (це відображає саме термін “лексема”) і його синтагматичних властивостей (їх виокремлює термін “словоформа”). Тому проблеми парадигматичного отожднення слів насамперед пов’язані з поняттям лексеми” [7, с. 37];

М. П. Кочерган: “слово як сукупність усіх його форм та значень, як структурний елемент мови” [29, с. 428];

В. В. Виноградов: “лексична одиниця мови як система форм та функцій, що усвідомлюється на тлі структури мови в цілому” [4, с. 57];

О. І. Смирницький: “залишивши за терміном “слово” більш загальне значення, позначати слово як те саме у різних словоформах терміном *лексема*; форма як така є протилежною саме лексемі, тоді як слову як системі словоформ протистоїть те, що може бути названо формальним рядом, який також є системою словоформ, але об’єднаних не за ознакою тотожності лексеми, а за ознакою тотожності форми” [47, с. 20];

А. А. Залізник: “слово як одиниця словника, тобто як двостороння позатекстова одиниця мови, що виникає на основі аналізу всіх текстів цієї мови” [19, с.20];

Ю. Д. Апресян: “слово в одному з його значень; лексема, а не слово, є реальною лексичною одиницею мови, адже як норма кожне багатозначне слово використовується у вислові в тому чи тому зі своїх значень; на відміну від значення, лексема — багатобічна одиниця мови: у неї є фонетична оболонка, значення та синтактика (особливості сполучуваності)” [2, с. XXXIII];

Дж. Лайонз: “ми введемо термін — лексема — для позначення більш “абстрактних” одиниць, реально представлених різними флективними “формами” відповідно до вимог синтаксичних правил, що беруть участь у утворенні речень” [31, с. 211];

Бенжамін Лі Ворф: “слово чи основа як одиниця словника і як частина, що одержана шляхом аналізу чи абстрагування слів у реченні” (SWBLW, с. 132).

Отже, спостерігаємо явище не узуальної лексичної полісемії, а концептуальної неоднорідності змісту слова, тобто явище *концептуальної багатозначності*.

У лінгвістичній термінології, на відміну від технічної, є чимало суто абстрактних понять, таких як *граматика, дискурс, зміст, знак, значення, інформація, концепт, метод, мова, мовлення, парадигматика, речення, семантика, синтагма, синтагматика, слово, стиль, текст, термін, термінологія* та ін. Наведемо концептуальні значення деяких із цих термінів, засвідчені в метамовленні вітчизняних та зарубіжних учених-лінгвістів, порівнюючи їх із лексикографованими значеннями.

Яскравим прикладом концептуальної багатозначності може бути також слово *термін*.

Пор. лексикографічну фіксацію цього слова:

БЭС: “слово чи словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знання або діяльності” (БЭС, с. 308) (одне значення);

ЛЕ: “це слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності, тобто є “одиницею мови спеціального призначення” (ЛЕ, с. 736) (одне значення);

МФЕ: “слово чи словосполучення, яке точно позначає спеціальне поняття і його співвідношення з іншими поняттями певної галузі” (МФЕ, с. 409) (одне значення);

СЛТ: “слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної тощо) мови, що створюється (приймається, запозичується тощо) для точного

вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів” (СЛТ, с. 474) (одне значення);

ССЛТ: “слово чи словосполучення, що точно позначає те чи інше поняття та використовується в науці, техніці, мистецтві” (ССЛТ, с. 357) (одне значення);

УМЕ: “слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо” (УМЕ, с. 682) (одне значення);

DLL: “у формальній логіці — парасольковий загальний термін для власних імен, що позначають конкретних людей, тварин тощо, та предикатів, що приписують певні властивості конкретним особам з власними іменами” (DLL, с. 1186) (одне значення);

ELL: “вербальне визначення загального поняття в спеціальній предметній галузі (ISO 1087-1)” (ELL, с. 581).

Бачимо, що в мовознавчих словниках та енциклопедіях лексема *термін* зафіксована як однозначна, визначення фактично тотожні (крім одного) та зовсім не відображають усіх відтінків змістового наповнення цього багатогранного поняття.

Однак зафіксоване в лексикографічних джерелах як моносемічне, слово *термін* може мати різні концептуальні значення, ініційовані науковими концепціями тих чи тих учених. Так, у своїй монографії відомі вчені-лінгвісти Б. Н. Головін, Р. Ю. Кобрін, ілюструючи явище концептуальної багатозначності терміноодиниць, яке вони назвали *авторською багатозначністю*, на прикладі металеми *термін*, окреслили такі її значення: *термін* — “принципово однозначна лексична одиниця”; “лексична одиниця, що має обмежену сферу поширення”; “лексична одиниця, що має дефініцію” [11, с. 51].

Далі наведемо визначення досліджуваної одиниці у працях мовознавця, який став одним із засновників вітчизняного термінознавства, — О. О. Реформатського: “Терміни — це слова, обмежені своїм особливим призначенням; слова, що *прагнуть бути однозначними* (курсив наш — *Н. Л.*) як точне вираження понять та називання речей” [44, с. 110–111].

Пізніше Г. О. Винокур писав, що *терміни* — це “не особливі слова, а лише слова в особливій функції” [5, с. 84].

У Т. Л. Канделакі знаходимо таке визначення терміна: “Термін розуміємо як слово чи словосполучення лексикалізоване, що вимагає побудови дефініції для встановлення свого значення у відповідній системі понять” [25, с. 7].

Необхідно зазначити, що термін *термін* загальнонауковий. А. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Васильєва виділяють такі його значення, що актуалізуються у професійному мовленні представників різних наук: 1) термін — це будь-яке слово (а точніше — поняття, співвіднесене з будь-яким словом), якщо йому дана чітка дефініція (у мові вчених-логіків), 2) термін — це скорочення дефініції (у працях деяких філософів), 3) термін — будь-яке спеціальне слово, пов’язане з наукою і виробництвом, незалежно від походження і наявності у нього дефініції (у мові соціологів), 4) термін — будь-яке слово, пов’язане з тією чи тією професією (з мовлення представників професійного знання) [49, с. 11–12].

У відомій монографії В. М. Лейчика “Термінознавство: предмет, методи, структура” можна знайти такі визначення лексеми *термін*: “лексична одиниця певної мови спеціального призначення, що позначає загальне — конкретне або абстрактне — поняття теорії конкретної спеціальної галузі знання чи діяльності” [32, с. 31–32].

С. В. Гриньов визначає термін як “номінативну лексичну одиницю (слово чи словосполучення) спеціальної мови, прийняту для точного найменування спеціальних понять” [13, с. 33].

В. А. Татаринів у підручнику “Теорія термінознавства” вказує на те, що термін може бути визначений як “мовний знак (слово чи словосполучення), співвіднесений зі спеціальним поняттям, явищем чи предметом” [52, с. 157].

В. П. Даниленко наводить 19 визначень металексеми *термін* із різних словників і праць та наголошує на тому, що термін у лінгвістиці має рекордну кількість визначень і може слугувати прикладом різного визначення як наслідку різного розуміння різними авторами (науковими школами) тих самих явищ, тобто прикладом явища *концептуальної багатозначності* (курсив наш — *Н. Л.*) [15, с. 83–86].

Пор. також визначення лексеми *термін* у працях українських та зарубіжних мовознавців:

І. С. Квітко: “термін слугує не лише представником поняття у мовленнєвій практиці, але й засобом встановлення його зв’язків, передачі та адекватного сприйняття інформації, зосередженої у взаємозв’язаних термінах; термін є не лише представником наукового поняття в мовленні, але й засобом для осмислення особливостей цього поняття, встановлення його зв’язків; термін — точний носій інформації про наукове поняття; термін є представником наукового поняття в мовленні, результатом закріплення логічної категорії у словесній формі” [26, с. 3, 19, 20];

В. М. Овчаренко: “термін — це семіотично цілісна одиниця, один мовний знак, тоді як визначення представляє собою вільне поєднання знаків..., значення якого безпосередньо впливає зі значення компонентів і тієї структурної чи структурно-семантичної моделі, за якою вони поєднуються” [40, с. 24];

Е. Ф. Скороходько: “термін — це слово чи усталене словосполучення, яке виражає спеціальне поняття науки, техніки або іншої галузі людської діяльності та має дефініцію, яка розкриває ті ознаки цього поняття, що є релевантними саме для цієї галузі, та характеризується такими ознаками: співвіднесеність зі спеціальним поняттям; відтворюваність; наявність дефініції, яка вміщує термін у відповідну термінологічну систему” [45, с. 7];

М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик: “терміном називається спеціальне слово, яке вживається для точного означення певного поняття з якої-небудь галузі знання” [18, с. 71];

Р. Теммерман: “у Канадській школі термін — це те, з чого починається термінологічний аналіз; Празька й Радянська школи підтримують погляди Ф. Соссюра на термін як єдність змісту (поняття) і форми (назви); терміни залежні від контексту: значення терміна — це концепт” [55, с. 19, 20].

Отже, є всі підстави стверджувати, що в межах системної парадигми, коли термін розглядають лише як елемент системи, неможливо дослідити

концептуальну багатозначність терміна, а також питання “глибинних механізмів використання наявних мовних одиниць для найменування нових об’єктів чи явищ дійсності, які досі залишаються відкритими” [53, с. 568].

Явище концептуальної багатозначності не оминуло й термін *термінологія*. Пор. його лексикографічну фіксацію в лінгвістичних словниках:

ЛЕ: “система слів і сполук, що позначають коло понять спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві тощо”; “розділ лексикології, що вивчає терміносистеми мови, принципи їхньої організації, механізми творення термінів, вимоги до них, а також розв’язує прикладні завдання кодифікації терміносистем і їхніх відповідників у різних мовах” (ЛЕ, с. 738) (два значення);

МФЕ: “система термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва, життя або сукупність термінів певної мови”; “розділ лексикології, що досліджує терміни різних галузей знань” (МФЕ, с. 410) (два значення);

СЛТ: “сукупність термінів певної галузі виробництва, діяльності, знання, що утворює особливий сектор (шар) лексики, який найлегше піддається свідомому регулюванню та впорядкуванню” (СЛТ, с. 474) (одне значення);

ССЛТ: “сукупність термінів певної галузі знання, виробництва, діяльності” (ССЛТ, с. 357) (одне значення);

УМЕ: “сукупність термінів, що обслуговують певну сферу знань, пов’язаних із системою понять: мистецтво, техніку, виробництво тощо”; “розділ лексикології, що займається загальнотеоретичними питаннями терміна” (УМЕ, с. 683) (одне значення);

DLL: “сукупність технічних термінів наукової системи, яка відрізняється від повсякденного використання тим, що терміни визначаються саме в межах конкретної системи” (DLL, с. 1186) (одне значення);

DLTAL: “спеціальні лексичні одиниці, що функціонують в конкретній галузі знання” (DLTAL, с. 545) (одне значення);

ELL: “сукупність знаків окремо взятої спеціальної мови”; “наукова дисципліна, що досліджує структуру, формування, розвиток, використання та управління термінологією в різних спеціальних галузях” (ELL (11), с. 578) (два значення).

Пор. лексикографічні визначення терміна *термінологія* з визначеннями цього ж терміна в метамові вітчизняних та зарубіжних мовознавців:

С. Квітко: “наука про терміни <...> сукупність термінів, термінологічна система” [26, с. 21];

О. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Васильєва: “сукупність або деяка невизначена низка термінів-слів узагалі; сукупність термінів (понять і назв) тієї чи тієї галузі знання; вчення про утворення, склад і функціонування термінів узагалі; вчення про утворення, склад і функціонування термінів певної галузі знання, що вживаються в тій чи тій мові, та їх еквівалентах в інших мовах” [49, с. 14];

Г. Рондо: “термін *термінологія* характеризується тим, що він охоплює багато понять та має багато дефініцій залежно від позиції автора. Для мовознавства та лексикології це полісемія, для термінології — це омонімічні

терміни”; “сукупність термінів певної галузі (біохімія) чи дисципліни (лінгвістика); методи добору й класифікації термінів, створення неологізмів, поширення термінів; наука, об’єкти якої мають лінгвістичний характер, однак багатодисциплінарна галузь, що інтегрує в собі поряд із лінгвістикою логіку, онтологію, класологію, інформатику” [57, с. 1, 13–14];

Дж. Сейгер: “система понять і термінів спеціальної мови чи глосарій, тобто систематична добірка понять і термінів; вивчення термінів спеціальної мови та системної організації цих термінів, тобто лексикологія спеціальної підмови; вивчення загальних лексичних рис спеціальних підмов узагалі” [58, с. 73];

Л. Гоффман: “повний набір мовних явищ, що відбуваються в певній галузі комунікації та обмежуються конкретними темами, намірами та умовами” [56, с. 16];

Р. Теммерман: “виявлення, збір та опис термінів, які потім можуть бути застосовані з метою якісного розширення комунікації, однак, цю основну мету було підпорядковано вимогам стандартизації; термінологія як наукова дисципліна <...> повинна визначити свої основні поняття і створити теоретичну основу власних принципів і методів на за емпіричними дослідженнями” [59, с. 2, 15].

Відомий мовознавець Е. Ф. Скороходько підкреслює, що неоднозначність цього терміна зазначалася в науковій літературі неодноразово, адже ця лексема має кілька дефініцій: “сукупність термінів певної мови” (напр., англійська термінологія); “сукупність термінів певної галузі” (напр., термінологія інформатики); “наука про терміни” (але зараз частіше використовують інший термін — *термінознавство*). Ці значення зафіксовано в лексикографічних працях. Але в жодному словнику немає значень “сукупність невпорядкованих та впорядкованих термінів” та “сукупність тільки впорядкованих термінів”, якими часто послуговуються науковці [46, с. 15]. Наприклад, деякі автори (переважно лінгвісти) сприймають термінологію як сукупність термінів, які реально функціонують у науковій мові та реально забезпечують можливість професійного спілкування. Проте для термінологів, які переважно займаються систематизацією, кодифікацією, уніфікацією та стандартизацією термінів, термінологія — це сукупність упорядкованих одиниць, утілена в стандарті, покажчику рекомендованих термінів тощо.

Ще одним прикладом явища концептуальної багатозначності може бути лінгвістичний термін *речення* (нині існує понад 600 визначень цього терміна). Пор. його визначення в лексикографічних джерелах та наукових працях:

БЭС: “одна з основних граматичних категорій синтаксису, протиставлена в його системі слову (й словоформі) та словосполученню за формами, значенням та функціями (призначенням)” (БЭС, с. 395) (одне значення);

ЛЕ: “одиниця синтаксичного рівня мовної системи, яка є інваріантом конкретних мовленнєвих висловлень і характеризується комунікативною, змістовою й інтонаційною завершеністю” (ЛЕ, с. 621) (одне значення);

МФЕ: “мінімальна граматично й інтонаційно оформлена цілісна одиниця мови, яка є головним засобом формування, вираження й

повідомлення думки, волевиявлення та емоцій людини” (МФЕ, с. 354) (одне значення);

СЛТ: “граматично та інтонаційно оформлена за законами певної мови цілісна одиниця мовлення, що є головним засобом формування, вираження та повідомлення думки про певну дійсність та ставлення до неї мовця”; “двокомпонентний синтаксичний комплекс, у якому цілком виразно виявляються два члени (підмет та присудок) або, в складніших випадках, група підмета та група присудка”; “частина складного речення” (СЛТ, с. 347) (три значення);

ССЛТ: “мінімальна одиниця людського мовлення, що є граматично організованим поєднанням слів, яке має відому змістову та інтонаційну завершеність”; “частина складного речення” (ССЛТ, с. 357) (два значення);

УМЕ: “основна синтаксична одиниця, що позначає ситуацію (або взаємопов’язані ситуації), вказує на відношення повідомлюваного до дійсності, характеризується неперервністю синтаксичних зв’язків і семантико-синтаксичних відношень, а також є відносно завершеною одиницею спілкування та вираження думки” (УМЕ, с. 548) (одне значення);

DLP: “найбільша структурна одиниця мовної граматики” (DLP, с. 432) (одне значення);

DLL: “одиниця мовлення, побудована відповідно до мовних правил, відносно повна і незалежна щодо змісту, граматичної структури та інтонації” (DLL, с. 1059) (одне значення);

DLTAL: “найбільша одиниця граматичної організації, до складу якої входять різні частини мови (наприклад, іменники, дієслова, прислівники) та граматичні класи (наприклад, слова, фрази, речення)” (DLTAL, с. 480) (одне значення);

О. С. Мельничук: “речення можна визначити як основну знакову одиницю мовлення, яка формується з мовних знаків нижчого порядку — лексичних, фразеологічних і синтаксичних — і відзначається внутрішньою цілісністю і зовнішньою автономністю, виступаючи поза контекстом у ролі закінченого відрізка мовлення і виділяючись у контексті на єдиному рівні членування” [50, с. 14];

І. Р. Вихованець: “речення є основною синтаксичною одиницею, оскільки саме в ньому реалізуються найважливіші функції мови: комунікативна (мова як засіб спілкування) і пізнавальна (мова як знаряддя пізнання й відображення дійсності, знаряддя вираження думки)” [6, с. 52];

М. П. Кочерган: “основна синтаксична одиниця, яка являє собою інтонаційно оформлене смислове і граматичне ціле, що формує і виражає окрему відносно закінчену думку й відношення її змісту до дійсності” [29, с. 435];

О. О. Реформатський: “вислів, що вміщує предикативну синтагму” [43, с. 332];

Ю. С. Маслов: “Речення — це мінімальна комунікативна одиниця мови і мовлення” [35, с. 232];

О. С. Широков: “Словосполучення, що вміщують повідомлення, називаються реченням” [54, с. 229];

Л. Блумфілд: “Максимальна форма у тому чи тому вислові — це речення... Тому кожен вислів складається з одного чи кількох речень” (BL, с. 158);

Бенжамін Лі Ворф: “одиниця, з якою мають справу в галузі дослідження, та що складає частину семасіології і є протилежною слову та лексемі” (SWBLW, с. 126);

Б. Блох, Дж. Л. Трейдж: “У певному вислові вираз, що не входить до жодної конструкції з тією чи тією частиною того самого вислову, є реченням” (BT, с. 75).

Виходить, що термін *речення* теж концептуально багатозначний.

Однією з причин виникнення концептуальної багатозначності є також труднощі, пов’язані з визначенням абстрактних лінгвістичних термінопонять. Спроба визначити такі поняття ще більше розмиває межі їх змістової організації. Свідченням цього є відсутність у лінгвістичного терміна чіткої вказівки на єдине найближче родове поняття. Наведемо приклади.

Проаналізуємо термінопоняття “звук”, яке має різну інтерпретацію в мовознавчих дослідженнях та лексикографічних джерелах:

- “мінімальна одиниця мовленнєвого ланцюга, що є результатом складної артикуляційної діяльності людини, та характеризується певними акустичними й перцептивними (пов’язаними зі сприйняттям мовлення) засобами” (БЭС, с. 165);

- “найменший елемент звукового мовлення, що вимовляється за одну артикуляцію й належить до сегментних засобів членування мовленнєвого потоку”; “в артикуляційному аспекті *звук* розглядається як скоординований рух органів мовленнєвого апарату”; “в акустичному аспекті *звук* вивчається як коливання”; “*звуки* є репрезентантами етичного рівня мовлення і відповідають інваріантам звукового мовлення” (ЛЕ, с. 178) (три значення);

- “найдрібніша неподільна одиниця, яку утворюють органи мовлення за одну артикуляцію” (МФЕ, с. 144);

- “членороздільний елемент вимовного мовлення, що утворюється за допомогою мовленнєвих органів”; “абстракція першого ступеня безвідносно до всіх можливих у мові позиційним варіантам і всім індивідуальним особливостям різноманітних актів відтворення того самого звука” (СЛТ, с. 156–157);

- “елемент мовлення, що вимовляється мовленнєвими органами” (ССЛТ, с. 80);

- “найдрібніша акустико-артикуляційна одиниця мовлення, конкретний варіант фонем як звукового інваріанта в системі мови” (УМЕ, с. 201);

- “вібруючі хвилі, що викликають збурення тиску й щільності повітря, із частотою в діапазоні від 20 до 20000 коливань в секунду, які можуть бути виявлені органами слуху”; “загальний термін для найменших акустичних або артикуляційних елементів розмовної мови, що взагалі можуть бути сприйняті” (DLL, с. 1094, 1095);

- “акустичний результат фізіологічної роботи органів мовлення” (І. С. Куликова, Д. В. Салміна) [30, с. 272];

- “зовнішня форма людської мови”; “звук з боку впливу його на наше духовне життя видається нам <...> засобом зрівнювати душевні потрясіння”; “звук у слові є необхідною <...> заміною відповідного образу чи

поняття; він є представником чогось у поточних справах думки, а тому називається представленням” (О. О. Потебня) [42, с. 62, 64; 41, с. 216];

- “коливання повітря, що сприймаються органами слуху як звуки, що мають висоту, силу, тембр та тривалість” (Б. М. Головін) [10, с. 36];

- “звук може бути мовленнєвим звучком, фоном або фонетичною частиною: цей термін має два смисли, але він зручний” (К. Л. Піке) (Рі, с. 116).

Зведемо всі визначення цього мовознавчого терміна за родовою ознакою до спрощеного корелята абстракції (див. про це [24, с. 103, 179]) — *одиниця [мовленнєвого ланцюга, мовлення] / елемент [звукового, вимовного] мовлення, розмовної мови / засіб членування мовленнєвого потоку / рух органів мовленнєвого апарату / коливання [повітря] / репрезентант етичного рівня мовлення / інваріант звукового мовлення / абстракція / варіант фонемі / хвиля / результат фізіологічної роботи органів мовлення / форма людської мови / засіб / заміна образу [поняття] / представлення / фон / частка (22 компоненти).*

А тепер за допомогою лінгвістичної абстракції проаналізуємо концептуальну багатозначність термінопоняття “*текст*”, який також має різну інтерпретацію в мовознавчих дослідженнях та лексикографічних джерелах:

- “об’єднана смисловим зв’язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є зв’язність та цілісність” (БЭС, с. 507);

- “цілісна семіотична форма лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтерпретована, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури” (ЛЕ, с. 715);

- “авторський твір або документ, відтворені на письмі чи друком”; “основна частина друкарського набору — без малюнків, креслень, приміток тощо”; “слова до музичного твору”; “у семіотиці та лінгвістиці — послідовність знаків (мови або іншої системи знаків), що утворює єдине ціле і становить предмет дослідження для лінгвістики тексту” (МФЕ, с. 406);

- “реально висловлене (написане тощо) речення чи сукупність речень (враховуючи уривок усного чи письмового мовлення тієї чи тієї довжини, аж до цілого літературного твору, твору усної творчості тощо), що може, зокрема, слугувати матеріалом для спостереження фактів тієї чи тієї мови”; “твір мовлення, зафіксований на письмі”; “приблизна сукупність висловів, що відібрані для аналізу”; “вся сума (сукупність) творів мовлення, створених колективом носіїв певної мови” (СЛТ, с. 209, 365, 470);

- “твір мовлення, що відтворюється на письмі чи друком” (ССЛТ, с. 355);

- “писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об’єднаних у найближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв’язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані — спільною тематичною і сюжетною заданістю” (УМЕ, с. 679);

- “теоретичний термін на позначення формально обмеженого, найчастіше письмового висловлювання, що включає більше одного речення”; “мовна форма вираження комунікативного акту, що визначається індивідуально (а) відповідно до прагматичного, внутрішньотекстового критерію комунікативного впливу, що залежить від умов спілкування і відповідає очікуванням слухача, і (б) відповідно до внутрішніх текстових функцій, таких як

сигнали-обмеження, граматичні єдності, домінуюча тема тексту та змістова когеренція (макроструктура, тематичний розвиток)” (DLL, с. 1187);

- “сегмент усної чи писемної форми мови” (DLTAL, с. 549);
- “позначає написаний текст; текст більше ніж випадковий набір висловлювань: це показує зв’язність; текст є монологічним простором писемності, про що свідчить послідовність” (ELL (11), с. 597–598).
- “мовний простір, зафіксований з метою аналізу та опису; зібрання писемних або усних матеріалів” (DLP, с. 481);
- “зв’язана послідовність, закінчена і правильно оформлена; деяка загальна модель для групи текстів; послідовність висловлювань, що належать одному учаснику комунікації; писемний за формою мовленнєвий твір” (Т. М. Ніколаєва) [37, с. 471];
- “твір мовленнєвотворчого процесу, що цілковито завершений та зафіксований у вигляді писемного документа, літературно оброблений відповідно до цього виду документа, твір, що складається з назви (заголовка) і ряду особливих одиниць (надфразових єдностей), об’єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв’язку, що має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову” (І. Р. Гальперін) [8, с. 18];
- “текст <...> як мовленнєво-мисленнєве більш-менш розгорнуте завершене (або прагне до завершеності) ціле; найвищим типом тексту є його писемний різновид” (С. Г. Ільєнко) [22, с. 26];
- “з погляду психолінгвістики та сучасної лінгвістики, мовне спілкування здійснюється текстами; текст — це комунікативно-пізнавальна одиниця, що складається з висловлювань різного типу, об’єднаними складними змістовно-формальними відношеннями”; “текст (точніше, текстотип) може розглядатися як вища будівельна одиниця мови” (О. Г. Баранов) [3, с. 78, 82];
- “...логіка розвитку науки кінця другого тисячоліття призвела до активізації досліджень максимальної одиниці мовленнєвої діяльності — тексту, до вивчення стратегії планування та управління дискурсом у широкому соціальному контексті, до розуміння тексту як аргументу, за допомогою якого змінюється картина світу в свідомості реципієнта. ... Онтологічно текст є сукупністю пропозицій, об’єднаних у структуру різними типами зв’язку, єдністю прагматичної настанови та певної інформації; гносеологічно текст є відбита й переломлена у свідомості й реалізована у мовній матерії картина реального чи альтернативного можливого світу; епістемічно під текстом можна розуміти рівень мовної системи, засіб утілення й фіксації знань” (З. Я. Тураєва) [52, с. 4–5];
- “у семіотичному розумінні текст — це універсальний спосіб організації твору мистецтва, “генератор смислів” (Ю. М. Лотман); у загальнофілологічному розумінні текст — це ціле мовної форми літературного твору; у лінгвістичному розумінні текст — це ... особлива, розгорнута форма здійснення мовленнєво-мисленнєвого твору” (М. Я. Димарський) [17, с. 23];
- “...матеріальний об’єкт, що є виявом мови й одночасно результат діяльності мовця” (Б. Ю. Норман) [39, с. 16];

Тепер зведемо всі визначення термінопоняття “*текст*” за родовою ознакою до спрощеного корелята лінгвістичної абстракції — *послідовність*

знакових одиниць [висловлювань, знаків] / форма лінгвопсихоментальної діяльності мовця [вираження комунікативного акту, здійснення мовленнєво-мисленнєвого твору] / твір [мовлення, мовленнєвотворчого процесу] / документ / частина друкарського набору / слова / речення / сукупність [сума] речень [висловів, творів мовлення, пропозицій] / висловлювання / сегмент форми мови / набір висловлювань / простір [писемності] / зібрання матеріалів / ціле [мовної форми] / одиниця [мови, мовленнєвої діяльності] / аргумент / єдність прагматичної настанови та інформації / картина світу / рівень мовної системи / за-сіб втілення і фіксації знань / спосіб організації твору / “генератор смислів” / об’єкт (37 компонентів).

Бачимо, що термін *текст*, на відміну від терміна *звук*, у фрагментах метамовлення має більшу кількість родових ознак.

Отже, лінгвістична абстракція термінопоняття “*текст*” зорганізована на основі більшої кількості родових ознак, а тому перебуває на вищому щаблі в системі ієрархії лінгвістичних термінів, тобто на вищому рівні концептуалізації (див. В. Л. Івашенко [24]), її ступінь абстрагування вищий; а лінгвістична абстракція термінопоняття “*звук*” має меншу кількість родових ознак, а тому перебуває на нижчому рівні концептуалізації, а отже, її ступінь абстрагування нижчий. Віднаходження ступеня абстрагування того чи того лінгвістичного термінопоняття дає підстави кваліфікувати його активну чи пасивну здатність до системотворення в певному термінолекті, тобто ступінь вияву концептуальної багатозначності, що залежить від його когнітивної властивості продукувати те чи те значення.

Ще одним джерелом багатозначності мовного знака вважається термінологізація, внаслідок якої загальнономове слово розвиває спеціальне значення, і сама лексична одиниця переходить у когнітопростір термінології. Термінологізація є особливо характерною для термінів мовознавства, які витворилися на основі загальнономовної лексики. Пор., наприклад: загальнономов. *корінь* “частина рослини, що міститься в землі й за допомогою якої рослина всмоктує з ґрунту воду з поживними речовинами”; “частина зуба, волоса, нігтя тощо, яка міститься в тілі”; перен. “початок, походження чого-небудь” (СУМ (4), с. 292) — лінгв. *корінь* “непохідна чи проста основа, що не містить в собі жодних афіксів — а) за відношенням до певного стану мови — морфологічний корінь, чи коренева основа; б) за відношенням до минулих епох його розвитку — етимологічний корінь” (СЛТ, с. 208); загальнономов. *гніздо* “у птахів — влаштоване або пристосоване місце для кладки яєць і виведення пташенят”; “перен. домашнє вогнище, оселя”; “перен. сім’я, рід”; “група рослин, грибів і т. ін.”; “місце висіву кількох насінин або висадження кількох рослин” (ВТС, с. 186) — лінгв. *гніздо* “група слів, що походять від одного кореня чи об’єднуються сучасними морфологічними або семантичними зв’язками (СЛТ, с. 109) тощо. (Аналіз загальнономовних слів, які розвинули термінологічні значення в лінгвістичній галузі знання, ми описали в одній із наших попередніх розвідок).

“Метамова мовознавства у більшості випадків будується на основі тих самих одиниць, що й мова-об’єкт, тобто має з нею єдину (тотожну)

субстанцію <...>, як мова опису природної мови, метамова одночасно виступає і як частина природної мови” (БЭС, с. 297). Отже, лінгвістична термінологія в унікальному становищі, якого не знає жодна інша галузь знання. І якщо в структуралістських дослідженнях вивчення процесу термінологізації завершується на констатації факту переходу загальноживаного слова до терміносистеми, то з позицій когнітивно-дискурсивного підходу в дослідженні цього явища враховується також динаміка змісту мовного знака, пов’язана з особливостями асоціативно-образного мислення вчених-філологів та продукуванням у їх мовній свідомості нових концепцій, що, власне, й призводить до концептуальної багатозначності терміна.

Продуктивним механізмом породження концептуальної багатозначності лінгвістичної термінології є метонімічне переосмислення терміна в його власній терміносистемі. Пор., наприклад, метонімічне перенесення за моделлю “об’єкт знання — галузь знання”: *астрономіка* — “сукупність назв рельєфних особливостей планет космосу” і “розділ космоніміки, що досліджує особливості функціонування, походження, семантику назв об’єктів на поверхні планет чи їх супутників” (ЭСЛТП, с. 28); *гаптика* — “тактильна взаємодія, що використовується в комунікативній ситуації як допоміжний, паравербальний засіб спілкування” і “галузь паралінгвістики, що вивчає особливості тактильної комунікативної взаємодії як супровідного засобу вербального спілкування” (ЛЕ, с. 74) тощо. (Про моделі метонімічного перенесення лінгвістичних термінів також уже йшлося в одній із наших попередніх розвідок).

Отже, основними причинами виникнення концептуальної багатозначності, або змістової невизначеності, термінів є: 1) теоретичне невирішення проблеми, співіснування різних поглядів на той самий об’єкт; 2) формування й функціонування абстрактних термінопонять та труднощі в їх визначенні, пов’язані з відсутністю чітких меж змістової організації цих понять; 3) процеси термінологізації загальноживаної лексики; 4) метонімічне перенесення лінгвістичних термінів у межах їх власної терміносистеми.

Якщо традиційно явище багатозначності розглядають як різновид семантичних відношень у системі мови (разом із синонімією, омонімією, антонімією тощо), то в когнітивних дослідженнях з’являється можливість вивчати семантичні відношення як експлікацію різних етапів термінологізації (розвитку мовного знака в дискурсі) саме завдяки концептуальній багатозначності терміна. Семантичний обсяг термінопоняття може варіюватися, і ця зміна меж семантики терміна — закономірне явище в системі, що розвивається, тому що терміносистема відображає процес пізнання дійсності, яка постійно змінюється. У руслі сучасного когнітивного термінознавства термін є мовною одиницею, яка народжується, формується та розвиває свій лексико-семантичний потенціал у процесі наукового пізнання світу, переходу від концепту як смислу-цінності для суб’єкта пізнання — розумової категорії пізнання — до вербалізованого концепту, або концепту-термінопоняття (див. В. Л. Івашенко [24]), будучи тісно пов’язаною з тією чи тією теорією або концепцією у відповідній галузі знання та діяльності. Значення терміна в цьому випадку виявляється лише в науковому та професійному

дискурсах контекстуально, а в словнику цей факт ще не зафіксовано. Отже, в когнітивних дослідженнях з'являється можливість вивчати семантичні відношення як експлікацію різних етапів термінологізації, розвитку семантики мовного знака в науковому та професійному дискурсах, у яких відбувається формування наукових концепцій та здійснюється їх вербалізація у вигляді концептуально зорганізованої, або індивідуально-авторської, сукупності текстів.

Дослідження концептуальної багатозначності терміна, а також його розгляд як вербалізованого концепту, сприяє визначенню когнітивної функції тієї чи тієї терміносистеми [32, 63–97], що створює підґрунтя для з'ясування когнітивної проекції процесів термінотворення в різних терміносистемах, встановлення співвідношення когнітивних можливостей терміносистем різних мов та відповідних фрагментів спеціального знання в різних конкретно-наукових картинах світу, прийнятих світовою спільнотою науковців.

Навіть зафіксований як моносемічний, термін може мати кілька концептуальних значень. Це дає підстави стверджувати, що в межах системної парадигми, коли термін розглядають лише як елемент системи, неможливо дослідити концептуальну багатозначність терміна, когнітивну функцію терміносистеми, а також питання “глибинних механізмів використання наявних мовних одиниць для найменування нових об'єктів чи явищ дійсності, які досі залишаються відкритими” [53, с. 568], адже лише аналіз у руслі функціональної та когнітивно-дискурсивної парадигм лінгвістичних досліджень дозволить по-новому підійти до вирішення проблеми багатозначності, розкрити лінгвокогнітивні механізми її виникнення.

Думка про однозначність терміна є лише ілюзією, адже якщо термін — це слово, нехай і спеціальне, а багатозначність — це одна з найважливіших ознак мови, то як би ми не намагалися втиснути термін у межі однозначності (для зручності користування), за своєю когнітивною природою він залишається багатозначним. Як слово, зауважує О. Х. Султанов, “термін обов'язково буде втягнутий у динаміку лексичної системи і як наслідок <...> розвинеться у ньому багатозначність. Адже ніякими нормативними актами слово не можна змусити припинити бути словом” [48, с. 19]. Саме тому концептуальна багатозначність терміна — це не виняток, а характерна його ознака, яка повинна обов'язково фіксуватися в лексикографічних працях, відображаючи реальний стан його функціонування в наукових концепціях, тобто всю смислову багатогранність емпірично реальних авторських дефініцій, із обов'язковим залученням до словникової статті уривків (або сегментів) метамовлення, що ілюструють концептуально контекстуальне вживання того чи того терміна. Однак лексикографування термінів вимагає вирішення ще однієї проблеми — уніфікації терміна, тобто подання поряд із концептуальною багатозначністю терміна його дефінітивно випрацьованого поняття. Особливо це стосується тих випадків, коли термін позначає абстрактне явище. Тоді він отримує велику кількість різноманітних значень. Ця проблема вимагає окремого дослідження.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- БЭС — Большой энциклопедический словарь: Языкознание / Гл. ред. В. Н. Ярцева. — 2-е изд. — М., 1998. — 685 с.
- ВТС — Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К., 2003. — 1440 с.
- ЕТМС — Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. — К., 1982. — Т. 1. — 634 с.
- ЛЕ — Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. — Полтава, 2010. — 844 с.
- МФЕ — Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Мала філологічна енциклопедія. — К., 2007. — 478 с.
- СЛТ — Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. — М., 1966. — 606 с.
- ССЛТ — Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов: Пособ. для учителя. — 3-е изд., испр. и доп. — М., 1985. — 399 с.
- СУМ — Словник української мови: В 11 т. — К., 1970–1980; 1973. — Т. 4. — 840 с.
- УМЕ — Українська мова. Енциклопедія. — К., 2000. — 752 с.
- ЭСЛТП — Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык: В 2 т. / А. Н. Тихонов, Р. И. Хашимов, Г. С. Журавлева и др.; под общ. ред. А. Н. Тихонова, Р. И. Хашимова. — М., 2008. — Т. 1. — 840 с.
- DLL — Bussmann Hadumod. Routledge Dictionary of Language and Linguistics. — London, 2006. — 1304 p.
- DLP — Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. — 6th ed. — Oxford, 2003. — 556 p.
- DLTAL — Richards J., Schmid R. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. — London, 2002. — 606 p.
- ELL — Brown K. Encyclopedia of Language and Linguistics. — Second Ed. — Oxford, 2005. — Vol. 14. — 9000 p.
- BT — Bloch B., Trager G. L. Outline of linguistic analysis (Special publications of the linguistic society of America). — Baltimore, 1942. — 146 p.
- BL — Bloomfield L. A set of postulates for the science of language // Language. — 1926. — № 2. — P. 153–154.
- Pi — Pike K. L. Phonetics: A critical analysis of phonetic theory and a technic for the practical description of sounds. — Ann Arbor: University of Michigan Press, 1944. — 192 p.
- SWBLW — Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf. — Cambridge, 1956. — 289 p.

1. Алексеева Л. М., Мишланова С. Л. Медицинский дискурс: теоретические основы и принципы анализа. — Пермь, 2002. — 200 с.
2. Апресян Ю. Д. Лингвистическая терминология словаря // Новый объяснительный словарь синонимов русского языка: 354 синонимических рядов / Под общ. рук. Ю. Д. Апресяна. — 2-е изд., испр. и доп. — М., 2003. — 1418, LXIX с.
3. Баранов А. Г. Функционально-прагматическая концепция текста. — Ростов-н / Д., 1993. — 182 с.
4. Виноградов В. В. О формах слова // Исследования по русской грамматике: Избранные труды. — М., 1975. — С. 33–50.
5. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения. — М., 1993. — 172 с.
6. Вихованець І. Граматика української мови: Синтаксис. — К., 1993. — 368 с.
7. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови / За ред. І. Вихованця. — К., 2004. — 400 с.
8. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. — М., 1981. — 139 с.
9. Гвишиани Н. Б. К вопросу о метаязыке языкознания // Вопросы языкознания. — 1983. — № 2. — С. 64–72.

10. Головин Б. Н. Введение в языкознание. — М., 1977. — 331 с.
11. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. — М., 1987. — 104 с.
12. Городецкий Б. Ю. Термин и его лингвистические свойства // Структурная и прикладная лингвистика. — Л., 1987. — Вып. 3. — С. 55–77.
13. Гринев С. В. Введение в терминоведение. — М., 1993. — 309 с.
14. Даниленко В. П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов // Исследования по русской терминологии. — М., 1971. — С. 7–67.
15. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. — М., 1977. — 127 с.
16. Диброва К. Ю. Лингвистические термины как объект и предмет исследований // Вестник Ленинградского ун-та. Сер. 2: История, языкознание, литературоведение. — 1986. — Вып. 4–6. — С. 58–62.
17. Дымарский М. Я. Метафора текста // Русский текст. — К., 1993. — 190 с.
18. Жовтоброх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. — К., 1965. — Ч. I. — 423 с.
19. Зализняк А. А. Русское именное словоизменение. — М., 1967. — 370 с.
20. Звегинцев В. А. Очерки по общему языкознанию. — М., 1962. — 465 с.
21. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования): Учеб.-методич. пособ. — М., 2003. — 304 с.
22. Ильенко С. Г. Синтаксические единицы в тексте: Учеб. пособ. к спецкурсу / ЛГПИ им. А. И. Герцена. — Л., 1989. — 82 с.
23. Ицкович В. П. О словаре новой лингвистической терминологии // Лингвистическая терминология и прикладная топонимика. — М., 1964. — С. 38–52.
24. Иващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): Монографія. — К., 2006. — 328 с.
25. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов. — М., 1977. — 168 с.
26. Квитко И. С. Термин в научном документе. — Львов, 1976. — 127 с.
27. Комарова З. И. О сущности термина: Межвуз. сб. / Редкол.: Б. Н. Головин (отв. ред.) и др. // Термин и слово. — Горький, 1979. — С. 4–12.
28. Котелова Н. З. Семантическая характеристика терминов в словарях // Проблематика определений терминов в словарях разных типов. — М., 1976. — С. 30–45.
29. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник. — К., 2003. — 464 с.
30. Куликова И. С., Салмина Д. В. Введение в металингвистику. — СПб., 2002. — 352 с.
31. Лайонз Д. Введение в теоретическую лингвистику. — М., 1978. — 544 с.
32. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. — Изд. 2-е, испр. и доп. — М., 2006. — 256 с.
33. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина (на материале русской лингвистической терминологии). — Саранск, 2000. — 192 с.
34. Манерко Л. А. Основы концептуального интегрирования ментальных пространств // Текст и Дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования. — Рязань, 2002. — С. 17–29.
35. Маслов Ю. С. Введение в языкознание. — М., 1975. — 328 с.
36. Мишланова С. Л. Терминоведение XXI века: история, направления, перспективы // Филологические науки. — 2003. — № 2. — С. 94–101.
37. Николаева Т. М. Краткий словарь терминов лингвистики текста // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1978. — Вып. 8: Лингвистика текста. — 479 с.
38. Новодранова В. Ф. Когнитивное терминоведение // Общее терминоведение: Энциклопедический словарь / Российское терминологическое общество РоссТерм. — М., 2006. — С. 82–84.
39. Норман Б. Ю. Грамматика говорящего. — СПб., 1994. — 229 с.
40. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна. — Харків, 1968. — 71 с.

41. *Потебня А. А.* Из записок по русской грамматике. — Воронеж, 1874. — Т. 1. — 161 с.
42. *Потебня А. А.* Мысль и язык. — К., 1993. — 192 с.
43. *Реформатский А. А.* Введение в языковедение. — Изд. 4-е. — М., 1967. — 542 с.
44. *Реформатский А. А.* Что такое термин и терминология? // Вопросы терминологии: Мат-лы Всесоюзн. терминологического совещания. — М., 1961. — С. 49–51.
45. *Скороходько Є. Ф.* Термін у науковому тексті. — К., 2006. — 99 с.
46. *Скороходько Э. Ф.* Вариативность и скрытая полисемия в терминологии // НТИ. — Сер.1. — 2003. — № 4. — С. 15–19.
47. *Смирницкий А. И.* Синтаксис английского языка. — М., 1957. — 286 с.
48. *Султанов А. Х.* Слово и термин. Прологомены к философии имени: историко-фило-софские размышления: Монография. — М., 2007. — 207 с.
49. *Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В.* Общая терминология: Вопросы теории. — М., 1989. — 246 с.
50. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. / За заг. ред. І. К. Білодіда. — К., 1972. — 511 с.
51. *Табанакова В. Д.* Идеографическое описание научной терминологии: Монография. — Тюмень, 1999. — 200 с.
52. *Татаринов В. А.* Теория терминоведения: В 3-х т.— М., 1996. — Т.1. Теория термина: история и современное состояние. — 311 с.
53. *Тураева З. Я.* Лингвистика текста: Лекции. — СПб., 1993. — 38 с.
54. *Фурашова Н. В.* О когнитивных механизмах развития многозначности слова // Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство: Сб. в честь Е. С. Кубряковой. — М., 2009. — С. 568–570.
55. *Широков О. С.* Введение в языкознание. — М., 1985. — 263 с.
56. *Hoffmann L.* Towards a Theory of LSP. Elements in a Methodology of LSP Analysis // Fachsprache. International Journal of Specialized Communication. — Vienna: facultas.wuv, 1979. — vol.1. — P.14–32.
57. *Rondeau G.* Introduction a terminologie. — Quebec, 1980. — 129 p.
58. *Sager J.* A practical course in terminology processing. — Amsterdam / Philadelphia, 1990. — 254 p.
59. *Temmerman R.* Towards new ways of terminology description. The sociocognitive-approach. — Amsterdam / Philadelphia, 2000. — 276 p.

N. Lyashuk

THE CAUSES OF RISING OF LINGUISTIC TERM'S
CONCEPTUAL POLYSEMY

The article describes the mechanisms of conceptual polysemy's formation of linguistic terms and illustrates it with examples. The comparative analysis of linguistic term's definitions, certified in the lexicographical sources and metaspeech of native and foreign linguists was made.

Key words: linguistic terms, the conceptual significance, the metaspeech dictionary.